

*Vooransig van die kasset uit wenen wat as huldeblyk vir die Boere in 1900 bestem was; die kasset staan op 'n versierde sokkel en dra 'n piramidevormige deksel waarop die dubbele adelaar as heraldiese dier van die dubbelmonargie Oostenryk-Hongarye troon.
Foto E.A. Schmidl 1980*

Die piramidevormige deksel van die kasset uit Wenen, Oostenryk, met die tweekoppige arend wat die heraldiese dier van die dubbelmonargie Oostenryk-Hongarye was; die dier hou in sy regterpoot 'n swaard en met sy linkerpoot 'n wapenschild; hy troon op 'n kanonloop wat deur twee vlagstokke geflankeer word.

Foto E.A. Schmidl, 1980

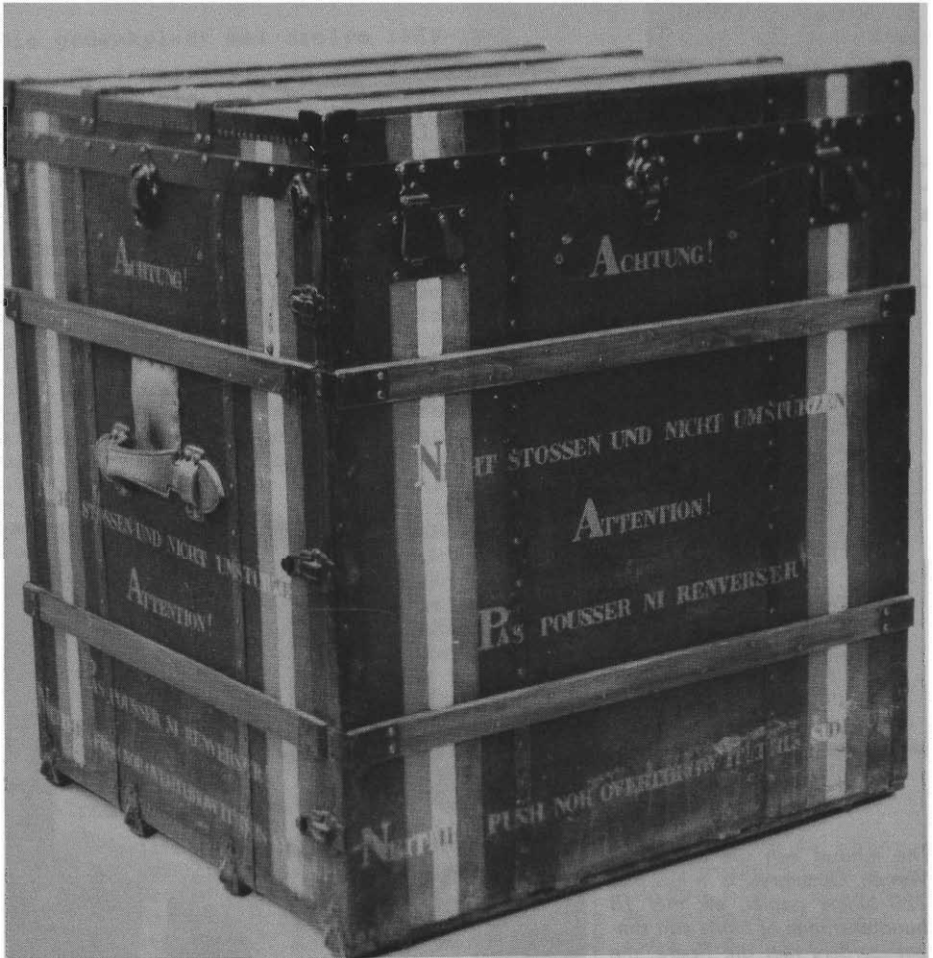

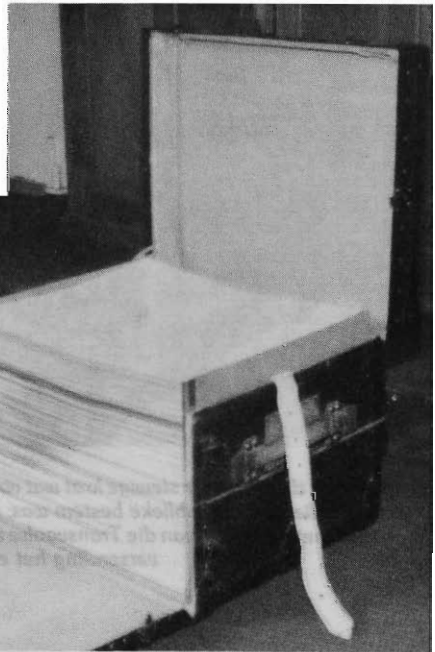
Foto van die besonder stewige krat wat vir versending van die kasset uit Wenen, Oostenryk, na die Boererepublieke bestem was; op elk van die vier vlakke van die krat is twee stroke met die kleure van die Transvaalse vierkleur, rooi, wit, blou en groen, geskilder. Die versending het eers in 1990 geskied.

Foto E.A. Schmidl, 1980

Die Oostenrykse kasset wat as huldeblyk vir die Boere bestem was, op die sokkel wat halfpad uit die besonder stewige krat, as verpakking gemaak, geskuif is; die voorkant van die krat is neergeklap; die deksel met adelaar was afsonderlik verpak.

Foto E.A. Schmidl 1980

Die inhoud van die kasset uit Wenen, Oostenryk, is 'n kas met 720 blaaië papier, elk met 18 handtekeninge of name van simpatiseerders met die Boere; die kas met blaaië papier is opvallend swaar.

Foto C. de Jong, 1991

TWEE GEDENKPLATE VIR GEVALLE NEDERLANDERS UIT SUID-AFRIKA,
1899-1902, 1940-1945

deur C. de Jong

Die gedenkplaat met Erellys 1899-1902

Op 4 Mei 1991, op die vooraand van Bevrydingsdag in Nederland, is in die tuin van die Nederlandse Ambassade te Pretoria 'n gedenkplaat met name van gevalle Nederlanders, op die monument aan hulle gewy, onthul. Die 91 name op die plaat is van Nederlanders uit Suid-Afrika wat hul lewe deur die Tweede Wêreldoorlog verloor het. Dit was 'n passende geleentheid om te herinner aan 'n ander gedenkplaat met 78 name van gevalle Nederlanders uit Suid-Afrika. Dié plaat is te sien op die voorgewel aan die ooskant van die Nederduitsch Hervormde kerk aan Du Toitstraat in Pretoria-Sentraal. Daarop staan 78 name van Nederlanders en oud-Nederlanders wat hul lewe geoffer het tydens die Tweede Anglo-Boere-oorlog in die stryd van die Boererepublieke teen Brittanje 1899-1902. Hulle het gesterf op die slagveld, in die hospitaal of krygsgevangenkamp. Onder die 78 is verskeie afkomstig uit Pretoria en is name van werknemers van die Nederlandsche Zuid-Afrikaansche Spoorweg-Maatschappij (NZASM).¹ Sommige van hulle was voorheen nogal bekend, byvoorbeeld Dr. Herman Coster, oudstaatsprokureur van die Zuid-Afrikaansche Republiek (ZAR), en Cars Geert de Jonge, oudsekretaris van die ZAR se onderwysdepartement, beide offisier in die Hollanderkorps van oorlogsvrywilligers wat op 21 Oktober 1899 by Elandslaagte gesneuwel het, twee seuns van Ds. M.J. Godefroy te Pretoria, C. van Gogh, broer van kunsskilder Vincent, en luitenant M.J. Nix, Nederlandse militêre attaché by die Boerekommando's.

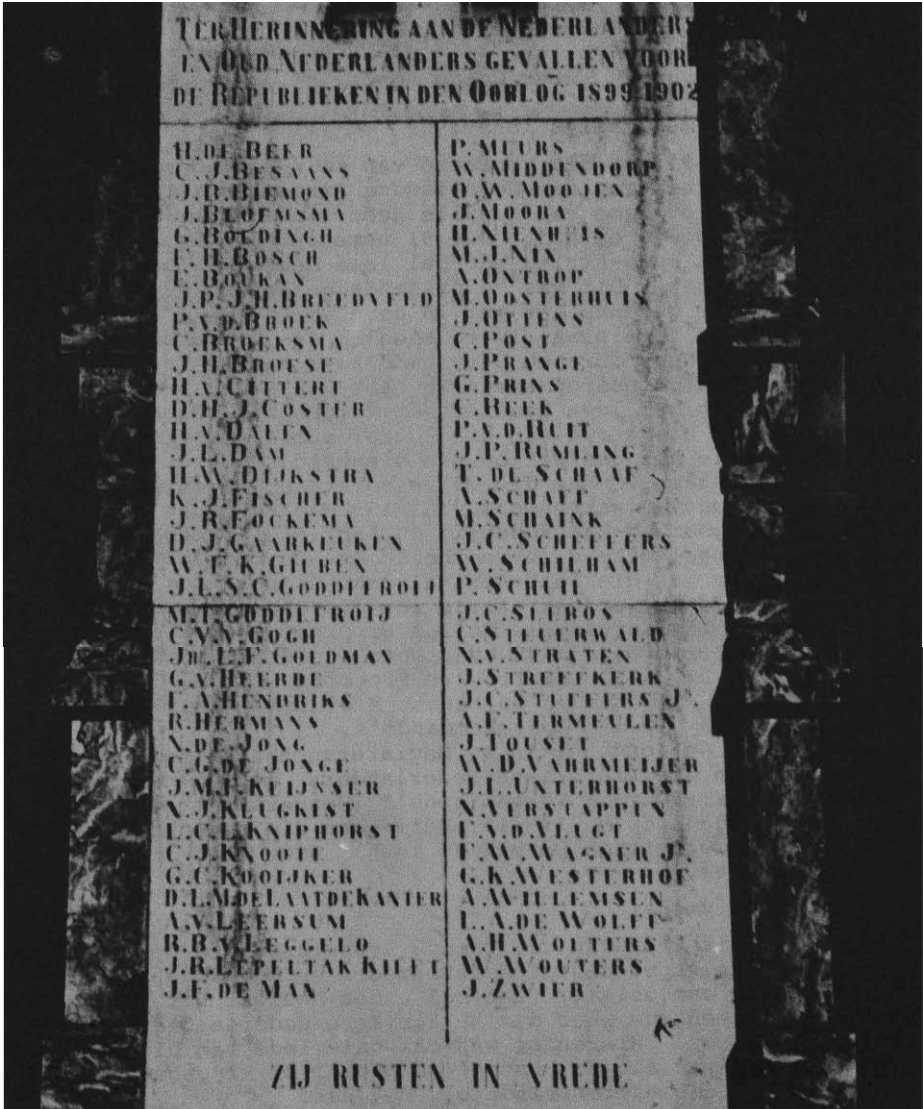
Robert C. de Jong het in sy Magisterverhandeling "Die kulturele lewe van die Pretoriase Nederlanders, met besondere aandag aan die 'Nederlandsche Vereeniging'" (Universiteit van Pretoria, Oktober 1980 op p.212-215, berig oor die gedenkplaat 1899-1902 op die Nederduitsch Hervormde kerk. Hier volg die paragrawe aan die plaat gewy.

'Zij rusten in vrede'

Met die uitbreek van die Tweede Vryheidsoorlog op 11 Oktober 1899 het 'n groot aantal Nederlanders en Oud-Nederlanders by die Boeremagte aangesluit. Van hulle het heelwat uit Pretoria gekom, as die sentrum waar die talrykste Nederlandse gemeenskap gevestig was. Hieronder was ook baie lede van die Nederlandse verenigings aldaar, wat óf gesneuwel óf krygsgevangene geneem is óf tot die bitter einde bly veg het.

Die Nederlanders van Pretoria het hulle by verskillende geleenthede vir monumente beywer. Seker die belangrikste hiervan is egter die gedenksteen teen die buitemuur van die Nederduitsch Hervormde Kerk. Dit het ontstaan uit die behoefte om hulde te bring aan dié landgenote wat die hoogste offer vir die saak van die Boererepublieke gebring het, en daaruit tewens besieling vir die hede en die toekoms te put, wat vir die Nederlandstaliges in die jare na die oorlog nog so onseker gelyk het.

Die inisiatief om 'n gedenksteen in Pretoria en ook in Bloemfontein te plaas is gedurende September 1906 deur die Neder-

Muurbord aan die oostelike gewel van die Nederduitsch Hervormde Kerk aan Du Toitstraat in Pretoria-Sentraal met 78 name van Nederlanders wat tijdens die Anglo-Boereoorlog 1899-1902 in die stryd vir die republieke omgekom het. 'n Duplikaat van die wandbord is in die voorportaal van die Twee-Toringkerk te Bloemfontein.

Inskripsie van die Gedenksteen aan die Nederduitsch Hervormde
Gemeente se Kerkgebou in Du Toitstraat, Pretoria

Ter herinnering aan de Nederlanders
en Oud-Nederlanders gevallen voor
de Republieken in den Oorlog 1899-1902

H de Beer	P Meurs
C J Besaans	W Middendorp
J B Biemond	O W Mooijen
J Bloemsma	J Moora
G Boldingh	N Nienhuis
F H Bosch	M J Nix
E Boukan	A Ontrop
J P J H Breedveld	M Oosterhuis
P v d Broek	J Ottens
C Broeksma	C Post
J H Broese	J Prange
H v Cittert	G Prins
Dr H J Coster	C Reek
H v Dalen	P v d Ruit
J L v Dam	J P Rumling
H W Dijkstra	T de Schaaf
K J Fischer	A Schaff
J R Fockema	M Schaink
D J Gaarkeuken	J C Scheffers
W F K Gieben	W Schilham
J L S C Goddefroy	P Schuil
M T Goddefroy	J C Slebos
C V v Gogh	C Steuerwald
jhr L F Goldman	N v Straten
G v Heerde	J S Streefkerk
F A Hendriks	J C Stuffers Jr
R Hermans	A F Termeulen
N de Jong	J Touset
C G de Jonge	W D Vahrmeijer
J M F Keijsser	J L Unterhorst
N J Klugkist	N Verstappen
L C L Kniphorst	F v d Vlugt
C J Knoote	F W Wagner Jr
G C Kooijker	G K Westerhof
Dr L M de Laat de Kanter	A Willemsen
A v Leersum	L A de Wolff
R B v Leggelo	A H Wouters
J R Lepeltak Kieft	W Wouters
J F de Man	J Zwier

ZIJ RUSTEN IN VREDE

*** ** ** ** **

Hieronder staan die oorlydensberig van Hendrik van Cittert, lid van die Hollanderkorps wat gesneuwel het by Elandslaagte op 21 Oktober 1899. Die berig staan in die boek van H.J. Kolstee en G.H. Priem, "De oorlog in Zuid-Afrika", by N.J. Boon, Amsterdam 1900, p.68. Sy naam is op die muurbord met 78 name van Nederlanders 1899-1902.

HENDRIK VAN CITTERT, gesneuwel in die geveg by Elandslaagte, 21 Oktober 1899.

Hendrik van Cittert is gebore in Haarlem (Nederland) op 19 Februarie 1862. Sy vader was die vroeër in Haarlem welbekende boukundige Jan van Cittert. In 1887 vertrek hy met sy gesin vir die eerste maal na Suid-Afrika. Na 'n verblyf van nege jaar noodsaak die gesondheidstoestand van een van sy kinders hom om in 1896 na Nederland terug te keer. Hy vestig hom toe eers in sy geboortestad en daarna in 1898 te Velp (Gelderland). Ons en ander persone het daar die voorreg gehad om hom en die syne te leer ken. Ons was weldra deur innige vriendskapsbande met hulle verbonde. Nooit sal ons die ure in sy altyd gasvrye woning deurgebring, vergeet nie. Altyd wis hy om te boei wanneer hy vertel het van die land waarvan hy gehou het en waarheen sy hart steeds getrek het.

Eensdeels het die afskeid hom swaar geval, anderdeels het hy hom baie verheug toe hy op 20 April 1899 Velp en enkele dae later die vaderlandse grond weer verlaat het om na sy geliefde Transvaal terug te keer. Noouliks vyf maande na sy aankoms daar het die oorlog uitgebreek. Geheel ooreenkomstig sy aard het hy hom onmiddellik aangesluit by die Nederlandse vrywilligerskorps. In die noodlottige geveg by Elandslaagte, waar so baie dapper Hollanders die lewe gelaat het, het ook hy geval as een van die eerste offers in hierdie oorlog. Hy is getref deur 'n bom nadat reeds twee perde onder hom doodgeskiet was. Hy was toe 37 jaar oud. Hy laat 'n diep bedroefde weduwee en vyf kinders agter.

Sy naam sal in Suid-Afrika steeds met eer genoem word en in dankbare herinnering bly. Hy sal ook in ons harte bly voortlewe as 'n getroue, opregte en openhartige vriend, as 'n vrolike en opgewekte Christen.

Velp, Februarie 1900

R. Veldhoen

Hendrik van Cittert

Berig van die sneuwel van Hendrik van Cittert, lid van die Hollanderkorps, by Elandslaagte op 21 Oktober 1899, oorgeneem uit: H.J. Kolstee en G.H. Priem, "De oorlog in Zuid-Afrika"; N.J. Boon, Amsterdam 1900, p. 68.

landsch Zuid-Afrikaansche Vereeniging (NZAV) geneem. Laasgenoemde het die Nederlandsche Vereeniging te Pretoria versoek om 'n so volledig as moontlike naamlys van gesneuwelde Nederlanders en Oud-Nederlanders te help opstel. Via die Identiteitsdepartement van die Transvaalse Rookkruis is met medewerking van sy Nederlandse sekretaris, jhr. P.L.A. Goldman, 'n voorlopige lys ontvang. Die Nederlandsche Vereeniging het hierdie lys in De Volkstem van 26 September gepubliseer met die dringende versoek aan die publiek om dit na te gaan, moontlike foute te korrekeer en eventueel met meer gegewens aan te vul. Inderdaad is hierdie oorspronklike lys, wat 45 name getel het, geleidelik met nie minder nie as 32 name vermeerder tot 'n totaal van 77.

Dit was die NZAV se oogmerk om die Gedenksteen teen die voorgewel van die NH Gemeente se kerkgebou (Du Toitstraat) te plaas, omdat die meeste van "Krugers Hollanders" lidmate van dié Kerk was. Teen die einde van 1906 het die Kerkraad van die Gemeente aan die NZAV se versoek gehoor gegee, waarskynlik omdat heelwat Nederlanders of Oud-Nederlanders as ouderling of diaken gedien het, en die Gemeenteleraar, prof. dr. P.J. Muller,²⁾ Nederlands gebore en getoë, en bowendien voorsitter van die Nederlandse Vereeniging was.

Nadat die NZAV gedurende 1907 die volledige naamlys via die Nederlandsche Vereeniging ontvang het, is twee stene bestel: een vir die NH Kerk in Pretoria, en die ander vir die gebou van die NG Gemeente in Bloemfontein (die "Tweetoringkerk").³⁾ 'n Rotterdamse steenkappery het die werk uitgevoer na die ontwerp van A. le Comte, hoof van die Rotterdamse Tekenakademie en 'n groot Boerevriend. Die gedenkstone is in 'n Hollandse Renaissance-styl uitgevoer. In vergulde letters is die name op geel marmer aangebring, met 'n monumentale lys van rooi marmer rondom die naamplaat. Die kroonlys bo-aan het die wapenskild met die klimmende leeu van Nederland bevat.

Teen die helfte van Januarie 1908 was beide stene gereed om van Rotterdam na Suid-Afrika verskeep te word. Ongelukkig het hulle in 'n gebreekte toestand gearriveer, sodat die hele werk opnuut gedoen moes word. Twee nuwe, byna identiese stene is vervaardig, waarby tewens klein foute gekorrigeer is wat in sekere name by die vorige stene begaan is. Ook is daar nog 'n naam toegevoeg, en meer ruimte vir bykomende name gelaat. Gedagtig aan die vroeëre onaangename ervaring is die stene in dele versend, en hierdie keer het hulle sonder skade omstreeks Februarie 1909 in Pretoria en Bloemfontein aangekom.

Teen die 19de Februarie was werksaamhede aan die gewelmuur van die kerkgebou in volle gang, en kon die steen aanmekeargesit en teen die voorbereide oppervlakte aangebring word. Alles was dus in Maart gereed vir die onthulling in Pretoria.

Woensdag, 17 Maart 1909. 'n Groot skare van belangstellendes was om vieruur die middag buite die kerkgebou byeen om die plegtige inwyding en onthulling van die gedenksteen by te woon. Konsul-generaal F.M. Knobel het die verrigtinge met 'n inwydingsrede geopen. Hierin het hy op die Republieke se edele stryd gedurende die Tweede Vryheidsoorlog gewys, waaraan ook die Nederlanders met toewyding deelgeneem het. Knobel het ook op die ge-

volge van die oorlog gesinspeel: die toekomstige eenheid van Suid-Afrika (in 1910 die Unie), en die wording van 'n Suid-Afrikaanse nasie. Na hierdie toespraak het Knobel die Driekleur van die steen getrek, en met dié onthulling is die monument aan die NH Gemeente oorgedra.

Vervolgens het prof. Dr. P.J. Muller aan die woord gekom, en sy dank teenoor die NZAV betuig vir die waardige gedenkteken wat uiteindelik tot stand gekom het. Ook het hy 'n skrywe van genl. Louis Botha voorgelees, wat verhinder was om die seremonie by te woon. Genl. Piet Viljoen het hierna in 'n kragtige rede die Nederlandse bevolkingselement in Transvaal verdedig, die aandag gevestig op die rol wat Koningin Wilhelmina in die geskiedenis van Transvaal gespeel het, en geëindig met 'n oproep om die Nederlanders en Oud-Nederlanders se opofferings en materiële blyke van belangstelling ten bate van hulle nuwe vaderland meer te waardeer. Ten slotte is 'n paar kranse gelê. Soos duidelik geblyk het, was die inwyding des te treffender vanweë sy soberheid.

Hoewel die steen die eiendom van die NH Gemeente was, het die Nederlandsche Vereeniging nog vir baie jare 'n wakende ogie daaroor gehou. So het dit gedurende November 1916 geblyk dat die steen se toestand aan die agteruitgaan was. In Maart 1917 is besluit om noodsaaklike herstelwerk te doen, waaraan teen 'n bedrag van £9.10 voldoen is.

Vandag nog kan die gedenksteen aan die gewelmuur van die kerk in Du Toitstraat besigtig word (kyk Bylae 5), 'n blyk van hulde aan die opofferings in die verlede, en 'n bemoediging vir die toekoms waaraan die Nederlandse gemeenskap in Pretoria 'n besondere behoefte gehad het.

Die gedenkplaat met Erelys 1940-1945

In die maandblaai die "Nederlandse Post" van Februarie 1991, p.28, en "Nieuws van de Nederlandsche Vereeniging te Pretoria" van April 1991, p.13, is herinner aan die oprigting van die monument vir Nederlanders uit Suid-Afrika, gevalle in 1940-1945, en aan die komende onthulling van 'n gedenkplaat met hul 91 name op die monument. Die Erelys met 91 name is opgeneem in die "Nederlandse Post" van April 1991, p.26. Hier volg die weergawe van die publikasies.

Die gedenkteken vir omgekome Nederlanders 1940-1945

Op 4 Mei 1953, die vooraand van Bevrydingsdag in Nederland, is in die tuin van die Nederlandse Ambassade "Oranjehof" te Pretoria 'n monument ter nagedagtenis van die 91 Nederlanders uit Suid-Afrika wat in die Tweede Wêreldoorlog omgekome het, plegtig onthul. Die denkebeeld om die monument op te rig het in 1950 ontstaan by kaptein C. Plokhooy, D.T.D., luitenant C. Buisman en korporaal S. de Waal. Kaptein Plokhooy was 'n veteraan uit die Tweede Anglo-Boere-oorlog, luitenant Buisman en korporaal de Waal was oudlede van die Prinses-Irenebrigade; dit was die korps van Nederlanders, buite Nederland gemobiliseer, om vanuit Brittanje in Europa te opereer.

Die toenmalige ambassadeur van Nederland, Sy Eksellensie Dr. Jan van den Berg, was erevoorsitter van die Comité Monument Gevallen Strijders 1940-1945.

Op 10 Mei 1940 het Duitse troepe die Koninkryk Nederland in Europa binnegeval en op 14 Mei het die Nederlandse bevelhebber generaal Winkelman die kapitulasievoorwaardes onderteken. Op 13 Mei het Hare Majesteit koningin Wilhelmina en die Nederlandse ministers uit Nederland na Engeland vertrek. Die setel van die Nederlandse regering is toe na Londen verplaas om die bestuur van ander gebiedsdele van die Koninkryk te verseker.

In 1940 het die Nederlandse regering in Londen besluit om die sterkte van sy troepe in Brittanje te vergroot deur mobilisasie van Nederlandse dienspligtiges in ander wêrelddele, in eerste instansie om te help met die verdediging van Brittanje en om mettertyd militêr te kan optree by die gehoopte terugkeer van die regering na Nederland. As gevolg daarvan is ruim 1000 Nederlanders, wonend in die Unie van Suid-Afrika, vir militêre diens oorsee opgeroep. Op 20 Januarie 1942 het die eerste kontingent van hulle, bestaande uit ongeveer 80 offisiere, onderoffisiere, korporaals en manskappe op die 'Windsor Castle' uit Kaapstad na Brittanje vertrek.⁴⁾

In totaal het 10 kontingente dienspligtiges en vrywilligers in 1942 en '43 uit Suid-Afrika na Brittanje vertrek. Hulle is ondergebring in die kamp Wrottesley Park by Wolverhampton, waar die Koninklijke Nederlandse Brigade Prinses Irene geleër was. Die sewende kontingent het op die 'Abrosso' op 8 Oktober 1942 uit Kaapstad afgereis. Die volgende dag het 'n Duitse onderseër (duikboot) die skip getorpedeer. Daarby het ongeveer 49 Nederlanders omgekóm.⁵⁾

In Augustus 1944 het Nederlandse troepe deelgeneem aan die oorlog in Normandië in Noordwes-Frankryk en daarna in België en Nederland, waar kaptein J. Groenewoud op 18 September 1944 by die Rynbrug te Arnhem in die groot veldslag om dié stad gesneuwel het. Hy is op 24 Julie 1945 postuum benoem tot Ridder in die vierde klas van die Nederlandse Militaire Willemsorde.⁶⁾ Ander onderskeidings, naamlik vyf Brons Leeus en 21 Bronskruise, is uitgereik aan militêre van die Prinses Irenebrigade. In totaal het 91 Nederlandse militêre, afkomstig uit Suid-Afrika, as lede van die Koninklijke Landmacht, die Koninklijke Marine, die Bureau Bijzondere Opdrachten en die Koninklijke Nederlandsch-Indische Leger (KNIL) die lewe verloor.

Toe die monument op 4 Mei 1953 onthul is, is daarop geen ereyls met die name van die 91 gevallenes aangebring nie. Onlangs het die oud-reserwe-offisiere Michiel Theijssen, DVW EM nr. 270810010, en Frans de Wolf, OVW EM nr. 260124202, dit besoek. Hulle het voorgestel om tog nog 'n Erelys te laat vervaardig en daarmee die monument volledig te maak. Toestemming is gegee deur die Nederlandse Ambassade. Die gedenkplaat en die plasing daarvan is bekostig deur geldelike bydraes van die Ambassade van het Koninkrijk der Nederlanden, S.A. Philips (Pty) Ltd, Van Leer S.A. (Pty) Ltd, die Nedbank en Chenimpo SA (Pty) Ltd.

Die Erelys sal tydens die Dodeherdenking op Saterdag, 4 Mei 1991 by die Nederlandse Ambassade te Pretoria onthul word.

In de Tweede wereldoorlog gesneuvelde Nederlanders afkomstig uit Zuid-Afrika:

LANDMACHT

P A Arendse
 G Aveling
 M den Bakker
 A van den Bergh
 B van Berkel
 P T J Blokker
 T den Boer
 A Bonte
 J L van den Boogaerdt
 A J van den Boogaerdt
 C J Botbijl
 A J Burgers
 A T Bijsterveld
 J E Degenkamp
 N Dienaar
 H R Drost
 B S van der Feijst
 J Groenenboom
 J Groenwoud
 J Grootendorst
 A Hemmerle
 J H Hertog
 J H C van Heusden
 J Hey
 H G Holtrop
 C E van Hulsteyn
 G W van Imhoff
 J D de Jong
 G H Juda
 L A Knijff
 H Kolhorn
 L Kopuit
 A J de Kruyff
 J Meyer
 P Meyer
 H J Muller
 G A Oudejans
 H J Overes
 H Poortenaar
 A Pot
 A Renema
 W M Reuhl
 C T Reylink
 J Rietbroek
 F W Rouwerd
 A W Rueb
 A M F Schering

A W Sliedrecht
 J M Sluyter
 J J Sluyters
 A Sorias
 M Spaans
 J Tasseron
 J H A Thomas
 C van den Toorn
 I Uytvanck
 E Veldkamp
 J Verdouw
 P Vervat
 J Vijverberg
 M van Wagenveld
 P van der Wilden
 W van der Wilden

ZEEMACHT

L van Breugel
 W Dienaar
 A P Drexhage
 F J Geiger
 B H Gunnink
 C F Kuipers
 J A van der Meer
 J Schanstra
 F Slegtenhorst
 J de Wolf

IN OVERZEESE GEBIEDEN

J P A van Adrichem
 A A C Burm
 N Crama
 L A M Defoer
 J L van Donselaar
 J J L Heldring
 A van der Hill
 J A van der Hout
 C C Jager
 G Kleynjan
 J T E Marissing
 W Melgerd
 H C van der Stadt
 H M van Stiphout
 G de Vries
 B van der Zande
 D H Zeeven
 M H van Zeyl

Die monument staan in die tuin van die Ambassade wat nou gevestig is op Arcadiastraat 825, Arcadia, Pretoria. Oudmilitêre, familieleden van omgekome militêre en belangstellendes word aangemoedig om die ontnulling by te woon (tot sover die "Nederlandse Post").

Die onthulling van die Erelys met 91 name van gevalle Nederlanders uit Suid-Afrika het inderdaad op 4 Mei om 14:30 in die tuin van die Nederlandse Ambassade plaasgevind. Dit was 'n sobere herdenkingsplegtigheid met Bybelleasing deur ds. J. van der Vloed van die Nederlandstalige Petrakerk-gemeente van die Nederduits Gereformeerde Kerk te Pretoria, trompetsinjal as afskeid ("the Last Post") en as Reveille, vlagstryking en vlaghy-sing, gebed deur Ds. van der Vloed, koorsang van die Hollandia Zangers ("Wilt heden nu treden") en die sing van die eerste en sesde strofe van die Nederlandse nasionale lied "Wilhelmus van Nassouwe".⁷⁾

Verwysings van C. de Jong.

- 1) Onder die 78 name ontbreek 'n NZASM-werknemer wat per ongeluk omgekom het toe hy langs 'n spoorlyn geslaap en 'n trein hom doodgery het, asook Carl Samuelsson uit Mörseka Nya in Swede; hy was masjinis op 'n lokomotief en het gesterf by 'n treinontsporing in Junie 1900 op die Oosterlyn in Oos-Transvaal as gevolg van 'n myn wat daar geplaas is deur Steinacker uit Swaziland. (C. de Jong)
- 2) Prof. dr. Pieter Johannes Muller, 1854-1922, was teoloog by die Nederlands Hervormde Kerk, promoveer in 1881 tot doktor aan die Rijks-universiteit te Groningen op 'n proefskrif "De Godsleer van Calvijn uit religieus oogpunt beskouwd en gewaardeerd"; was predikant van die Nederlands Hervormde Kerk in verskeie gemeentes, hoogleraar in Godgeleerdheid aan die Gemeente-universiteit te Amsterdam (dit is 'n ander as die Vrije Universiteit - C. de Jong), in 1893 eervol ontslaan, aanvaar in 1903 'n beroep na die Nederduitsch Hervormde gemeente in Pretoria; leraar 1904-1909; sy werk as predikant was van hoë gehalte en van wetenskaplike deeglikheid; hy behoort as dogmatikus tot die Etiese Rigting; hy gaan in 1909 terug na Nederland. (Verwysing van R.C. de Jong, t.a.p. p.273, bron: Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek, deel 3 p.659,)
- 3) 'n Duplikaat van die gedenkplaat met Erelys met 78 name van Nederlanders is graag aanvaar deur inwoners van Bloemfontein, hoofstad van die ander Boererepubliek, en geplaas in die voorportaal van die grootste kerkgebou in dié stad, die Nederduits-Gereformeerde Tweetoringkerk. (C. de Jong)
- 4) Die geskiedenis van die Nederlandse lede uit Suid-Afrika van die Prinses-Irene-Brigade is deeglik behandel deur kolonel (Dr.) J. Ploeger in "Nederlandse Springbokke en die Brigade, 'n Bydrae tot die geskiedenis van die Koninklijke Nederlandsche Brigade Prinses Irene", in "Militaria", Militêr-historiese Tydskrif van die Suid-Afrikaanse Weermag, jaargang 3 no. 4, Pretoria, 1972, 107 pp.
- 5) Mnr. J. van de Wall, tans in Westville, het van Lloyd's of London (Assurateurs) berig ontvang dat die 'Abrosso' op 30 Oktober 1942 op 48 grade 30 minute Noorderbreedte (48° 30' NB) en 28 grade 50 minute Westerlengte (28° 50' WL) getorpedeer is en in 10 minute gesink het. Hierdie berig is aanneemliker as die mededeling in die "Nederlandse Post".

- 6) J. Ploeger, "Nederlandse Springbokke", t.a.p., bevat op p.55 'n fotoportret van kaptein J. Groenewoud van Johannesburg en op p.80 die toedrag van sy heldedood. Die Militaire Willemsorde (NWO) is die hoogste Nederlandse onderskeiding vir dapperheid en selfopoffering en is vergelykbaar met die Britse Victoriakruis. Dit is ingestel by die wet van 30 April 1815 no. 5 in navolging van die invoering van militêre onderskeidings deur Napoleon I en is genoem na koning Willem I wat geregeer het van 1814 tot 1839. Dit word by uitsondering aan nie-militêre uitgereik. Die Orde tel vier klasse: Grootkruis, Commandeur, Ridder derde klas en Ridder vierde klas.
- 7) Die sesde strofe lui in Afrikaans vertaal: My skild, my altyd trou, is U, o God my Heer. Op U wil ek vas bou, verlaat my nimmermeer. Dat ek tog vroom mag bly, u kneg in een'ge stond, die tirannie verdryf, wat diep my hart verwond.

Hierdie strofe kom in veel ooreen met die laaste strofe van "Die Stem van Suid-Afrika" wat deur die digter C.J. Langenhoven later bygevoeg is; ek veronderstel dat hy deur die "Wilhelmus" geïnspireer is.

-0-

Gedenkteken vir 91 Nederlanders uit Suid-Afrika wat in Wêreldoorlog II in krygsdiens omgekom het, by die Nederlandse Ambassade in Pretoria. Op die voorsy is 'n vallende soldaat afgebeeld, daarbo die wapenskild van die Nederlandse koninkryk; links op die monument is die gedenkplaat met 91 name wat op 4 Mei 1991 onthul is. Gedenkteken is ontwerp deur Mej. D. Paymans te Pretoria, granietboudele gemaak deur Sinclair en Kie te Pretoria, fondering gelê deur D. Verwoerd.

Foto C. de Jong, 4 Mei 1991

Toespraak van Ds.J.van der Vloed by die onthulling van die gedenkplaat met lys van 91 omgekome Nederlanders, by die Nederlandse Ambassade te Pretoria op 4 Mei 1991

Schriftlezing:

Psalm 35 vers 1-10: Heer, verdedig mij, want ik word beschuldigd; neem het voor mij op, want ik word aangevallen. Wapen U, pak Uw schild...

Evangelie van Johannes hoofdstuk 14 vers 26-27: ...de Heilige Geest die de Vader in mijn naam zal zenden - zegt Jezus - die zal jullie bijstaan en alles leren; Hij zal je alles te binnen brengen wat ik je heb verteld. Vrede laat ik bij jullie achter, mijn eigen vrede geef ik jullie, maar niet op de wijze van de wereld.

"Dodenherdenking is een activiteit voor de vreedestijd. Wij zijn pas ná de oorlog begonnen om onze doden officieel jaarliks, en later vijfjaarliks, te herdenken. Dodenherdenking is inderdaad een activiteit voor de vreedestijd. Wij denken dan aan wat de vrede ons gekost heeft, ons goed en bloed, en dan vooral ons bloed van hen die ons lief en dierbaar waren. Dat herdenken is goed. Ook de Bijbel zegt, dat wij mogen denken aan hen die ons voorgegaan zijn, en dat wij hun voorbeeld moeten navolgen. En is die offerbereidheid voor de vrijheid waarvoor onze doden gevallen zijn, ook de vele Nederlanders die gedurende de oorlog in het buitenland waren, ook van de Nederlanders die hier in Zuid-Afrika woonden, en voor het vaderland gevallen zijn, ook van de 78 Nederlanders die in de Anglo-Boerenoorlog gevallen zijn voor de vrijheid van de Boeren, - is het voorbeeld van hun offerbereidheid niet navolgenswaard?

De vrede heeft ons bloed gekost. En wat heeft ze ons gebracht? Vrijheid ...dat woord is al gevallen. Vrijheid van beweging, overtuiging, godsdienst, doen en laten. Wij zijn er blij om en dankbaar teenover onze doden, die zich voor haar opgeofferd hebben, en teenover God, die ze ons gegeeven heeft. Maar wat hebben wij met de vrede/vrijheid gedaán? Gebruikt tot eer van God en tot heil van onze nedemens?

Wij kennen de geschiedenis van Zuid-Afrika sinds de Anglo-Boerenoorlog en wij weten, dat de vrijheid van de een tot slaafsheid van de ander werd. Wij kennen de geschiedenis van Nederland sinds de vrede van 1945 en wij weten, dat de vrijheid voor velen leidde tot losbandigheid. Want aardse vrede gesloten zonder Bijbelse notie en vrijheid gegeeven aan mensén die van geen grenzen willen weten, dragen in zich de kiem van verdere oorlog en onderdrukking.

De oplossing, de weg naar de vrede, ligt in een gebed, dat als inscriptie op een torenklok staat, die al honderden jaren in een Berlijnse kerk toren hangt: O Rex Gloríae, Christe, veni cum Pace - O Koning der heerlijkheid, Christus, kom met vrede. Hitler en consorten hebben dat niet geweten, maar boven het smeden van hun boze plannen heeft deze klok geluid, weerklonk dit gebed. En Hij is gekomen met vrede. En als u vraagt: Was het nodig dat die vrede het bloed van zoveel goede Nederlanders kostte, had Hij die vrede niet kosteloos kunnen gegeeven? dan neem ik u mee in de kerk onder die beierende klok. Zie boven het altaar: O Rex Gloríae, Christe, veni cum Pace. Daar hangt Hij aan het kruis, terwille van de ware vrede tussen God en de mensén en die mensén onderling. Ze heeft Zijn bloed gekost en zijn leven.

Alleen als wij onze vrede en vrijheid gebrúiken in het perspectief van de vrede van Christus, zal de burgerlijke vrede zijn tot eer van God en tot heil van de medemens en zullen wij onze doden werkelyk eer bewijzen.

FROM THE JOURNALS/UIT DIE TYDSKRIFTE

BEWARING

deur Albrecht Holm

"Kalender", "Beeld", Dinsdag, 9 April 1991 - Bladsy 4

Belangrike skakels in die erfenisketting.¹⁾

Vandag kyk ons na nog 'n bewaarde gebou in private besit. Die voortbestaan van hierdie gebou hang egter aan 'n dun draadje en dit is gepas dat ons nou aandag gee aan dié ernstige probleem. Om die belangrikheid van die gebou uit te lig, wil ek vir u eers 'n historiese agtergrond en evaluering verskaf.

Hendrik Horstmanshof is op 15 September 1886 in Alkmaar, Holland,²⁾ gebore en op 8 April 1974 in Kaapstad oorlede. Sy pa was die eienaar van 'n gevestigde firma wat stukadoorwerk (fyn versiering en bepleistering van plafonne, kolomme, ens.) beoefen het. Hendrik het sy opleiding as kunsskilder ontvang. In 1920 het hy na Suid-Afrika geïmmigreer en hom in Pretoria gevestig. Hy het as pleisteraar en timmerman gewerk en intussen argitektuur bestudeer uit 'n boek wat hy uit Holland²⁾ bestel het. Hy het ook meubels ontwerp en deels self gemaak om aan te pas by die interieure van die huise wat hy gebou het.

Hy het verskeie huise in Pretoria gebou. Trianon, nou bekend as Tiny Town, is ook gedurende 1929/'30 deur hom beplan en gebou.

Orange Court is in 1929 ontwerp, beplan en as woonstelprojek opgerig.

Die argitektuur- en stadsbougeskiedenis van Pretoria kan as 'n getroue weergawe van die hele Transvaal gesien word. Dit volg dus dat hierdie "geskiedkundige katalogus op 'n gekonsentreerde gebied" so verteenwoordigend en gapingloos as moontlik bewaar behoort te word.

Van die eerste nedersettings in 1842 tot vandag het daar agt duidelik onderskeibare boustyle, wat elkeen 'n ander wêreld-aanskouing verteenwoordig, in Pretoria posgevat en van elkeen het daar 'n tipiese Pretoria- of Transvaalvariant ontstaan. In kort kan die agt style as volg opgesom word:

1. Die Voortrekkerdorpsuitleg met plein, straatnet, watervore, straatgerigte, eenvoudige, simmetriese grasdak-stoephuise en tuine. Strate en pleine is deel van die stadsleuensruimtes. Die hele sosiale lewe is dorpsgerig en middelpuntsoekend.
2. Die Victoriaanse styl met oorlaaide versierings, asimmetriese aansigte, versierde stoepe (verandas), fabrieksvervaardigde bou-elemente, horisontaliteit. Geboue is nie op straatfront nie maar word op erf terug geplaas in 'n parkagtige tuin. Sosiale lewe onttrek aan strate en pleine na "clubs", "parlours", "studies" en "drawing rooms". Die samelewing is middelpuntvliedend en die middedorp word nie meer as sosiale sentrum gesien nie.

3. Die ZAR-styl met streng simmetrie, meestal staatsgeboue in rooi baksteen en sandsteen. Die klem val op gewels en dakke en dit is minder ryk versier as die geboue in die Victoriaanse styl. Toenadering tot Franse, Nederlandse en Duitse argitektuur. Meer vertikaliteit, meer manlikheid as in Victoriaans.³⁾
4. Jugendstil (Art Nouveau) en "Arts and Crafts" wat as reaksie op die masjienontwerpte en stereotipe dekorasies van Victoriaanse styl na 'n "handwerkgetroue" ontwerp en panteïstiese natuur-georiënteerde versieringsmotiewe gestreef het.
5. Die Edwardiaanse styl wat as reaksie op die Victoriaanse styl se somber, oorlaaide atmosfeer na 'n vroliker, manlike styl werk met ligte kleure, vertikaliteit en simmetrie. Plaaslike motiewe word ook gebruik, soos bv. Kaaps-Hollands in die Suid-Afrikaanse Kolonie.⁴⁾
6. Die Transvaal-styl deur mense soos Van Wouw, Pierneef, Moerdijk en ander ontwikkel, is gegrond op plaaslike gegewens uit landskap, klimaat, boustowwe en plaaslike kulture.
7. Die Bauhaus, Modernisme of International-style is gegrond op die beleid van "begin alles van nuuts af of op basiese ontwerpbeginsels" sonder inagneming van bestaande geskiedenis, tradisies, klimaat, plekgees en kultuur. Klem op funksionaliteit en skeiding van funksies, sonering, analitiese denke.⁵⁾
8. Na-Modernisme (post-modernisme) maak in die eerste plek voorsiening vir humor (al is dit soms intellektuele grappe), gebruik verwysings na die kulturele erfenis (voorlopig veral dié van Europa en Amerika) en neem omgewingsbewustheid en kontekstualiteit (= plaaslikheid) in sy program op.⁶⁾

Tiny Town en Orange Court.

Daar was tye in die geskiedenis waarin enige plaaslike ontwikkelings, style en kenmerke as minderwaardig en onbelangrik gegag is. In ander tye weer is dit wat plaaslik en karakteristiek is as besonder waardevol uitgelig. Dikwels is dit hierdie plaaslike eienaardighede wat bepalers word vir die ontstaan van 'n nuwe styl of wêreldaanskouing en altyd is dit hulle wat die plekgees (genius loci) van 'n stad, streek of land uitmaak.

Horstmanshof se werk is 'n plaaslike variant van die "Arts and Crafts"-styl. Daar is min voorbeelde hiervan in Pretoria en in Transvaal en reeds daarom is die enkele voorbeelde belangrike skakels in die erfenisketting.

Met beide Orange Court en "Trianon" (Tiny Town) en talle huise in Clydesdale en Linschoten (ongelukkig grotendeels gesloop) slaag Horstmanshof daarin om met sy intieme, persoonlike argitektuur 'n menslike, woonlike karakter te skep wat aansteeklik op sy tyd en omgewing ingewerk het. Die karakter bereik hy hoofsaaklik deur hoë digtheid en lae hoogte wat direkte grondkontak vir bewoners, min skadu en goeie energiebesparing en omgewingsvriendelikheid teweegbring.

Die twee komplekse is hoofsteruitlegte van wooneenhede, en simmetries om 'n binnehof wat as meerdoelige halfpublieke ruimte die oorgang vanaf publieke straat na private woning vorm. Hierdie straatgerigtheid met oorgang of filterruimte en privaat-domein is 'n herlewing van die lewensaanskouing wat in die Voortrekker-dorpuitleg ten gronde lê en wat gedurende die Victoriaanse tyd gekwyn het.

Dit het later in die Modernistiese tyd weer 'n knou gekry en beleef tans in Na-Modernisme 'n herlewing. Hier bereik hy dus geestelike erfeniskontinuiteit deur ag te slaan op gewoon menslike sosiale en sielkundige behoeftes van: (1) 'n Sinvolle verhouding en oorgang tussen private en publieke domeine; (2) Verdedigbare openbare en private ruimtes deur goeie definisie; en (3) Meerdoelige gebruik van ruimtes en strukture.

Horstmanshof was 'n selfgeleerde argitektuur-vakman en nie geregistreerde lid van 'n instituut of professionele liggaam nie. Hy was dus 'n "leek" soos die meerderheid ontwerpers van geboue wat deel uitmaak van ons en ander lande se argitektoniese erfenis. Die meriete van sy argitektoniese bydrae lê behalwe in die sake wat hierbo gemeld is in detail: Goeie proporsies reël die verhouding van enkelgebou tot geheel.

Die enkelwoning is duidelik as 'n eenheid waarneembaar sonder dat dit opvallend uit die geheel val. Veral by Orange Court waar die eenhede fisiek geskakel is, word hierdie balans kunstig en soepel gehanteer en sou dit as 'n uitstaande voorbeeld onder vandag se meenthuisontwikkelings geld, terwyl daar in die Modernisme geen voorbeeld is wat met hierdie aspek kan kers vashou nie.

In kleiner detail van aansigte, vensters en deure asook argitektoniese detail soos skoorstene, uitbousels, dakke, enkele versierings soos bv. die tipiese betonreliëfs wat hy self gemaak het, is daar uitstekende smaak en goeie proporsies gehandhaaf met 'n resultaat van 'n ryke gradering van kleiner tot groter elemente sonder dat dit oorlaai of aangeplak voorkom.

Ten slotte kan daarop gewys word dat Orange Court en Tiny Town rigtingwysers vir 'n nuwe woonbaar maak van Pretoria kan wees, iets wat al meer as 'n lewensnoodsaaklike behoefte vir die voortbestaan van die stad as plek besef word.

Die huidige eienaar besit Orange Court al etlike jare en het hom ook redelik in stand gehou. Die houtspaandak is met metaalteëls vervang wat ietwat aan die oorspronklike natuurlike en handgemaakte voorkoms van die Arts & Crafts-gebou afbreuk doen.

Bewaring in Pretoria.

Woonstelverhuring was in die jare sewentig en tagtig in Pretoria nie so winsgewend soos kantore of winkels nie. Dit is dus heel natuurlik dat 'n belegger die gebou as kantore sal verhuur, te meer as die erf sulke besit.

Die erf beskik bowendien oor die reg om 'n heelwat groter gebou te dra wat nog meer inkomste sou kon verskaf. Hierdie vooruitsig plaas 'n groot druk en versoeking op iemand se goed. Is daar enige aansporing vir die eienaar om so 'n gebou

te bewaar? In huidige omstandighede en regulasies en ekonomiese wette beslis niks behalwe die eienaar se idealisme en gewete nie.

Is dit dan maar die noodlot van ons geboue en stede dat hulle elke twintig tot vyftig jaar afgebreek en vervang sal word? Kan ons dit op die lange duur bekostig? Beslis nie! As ons uit ons ekonomiese gemors wil kom, sal ons dus die houding van vermorsing van ons bates vinnig moet afskaf. Dit is egter 'n bietjie te veel gevra dat hierdie enkele besitter nou skielik die insig en finansies sal hê om so 'n omwenteling teweeg te bring.

Hier behoort ons eerder na ons stadsvaders te kyk. Dit lê nie net in hul mag om iets te doen nie, maar dit sal hulle ook niks kos nie.

Dit was die destydse stadsvaders wat in 1944 besluit het dat erfeienaars in die middestad sakegeboue mag oprig wat vyf maal die erf grootte op 'n maksimum van tien verdiepings beslaan. Daar was geen voorskrif nie van 'n verhouding van woonvoorsiening tot kantore of winkels. Die feit dat daar op baie erwe reeds aansienlike geboue gestaan het wat kleiner was as die toegelate maksimum, is ook nie in ag geneem nie. Alle erwe is ook in verhouding tot hul toegelate regte belas ongeag of hulle die regte uitgeoefen het. So 'n stelsel is bedoel om ontwikkeling te bevorder ten koste van die reeds bestaande geboue en stadsbeeld.

In 1974 is nog 'n spyker in die dookkis van 'n aangename stadsomgewing en van bewaring geslaan toe die hoogtebeperking verslap is wat toringgeboue met dikwels oop kantore tot gevolg gehad het. Die konsentrasie van mense en motors het toegeneem, die straat, winkel, sypaadjie en voetgangergebied het in verhouding afgeneem en die aantreklikheid of bewoonbaarheid van die middestad was totaal daarmee heen. Die middestad het naweke en saans 'n dooie plek geword. Tydkontinuiteit is dus ook verlore.

Maar gelukkig het nie alle erfeienaars en veral die wat reeds geboue besit het, die nodigheid of wenslikheid van sloop en volle uitoefening van regte so hoog aangeskryf nie. En dit is hulle wat geboue soos Orange Court bewaar het wat vandag 'n groter bydrae tot die stad se uniekheid en menslikheid maak as ooit tevore. Maar die stadsraad beloon nie hierdie bydrae nie en belas die eienaars asof hulle ook die volle regte uitbuit.

Is dit te veel van die stadsraad gevra om hierdie geboue-eienaars se regte wat hulle nie gebruik nie af te koop en dit te poel om dit by geleentheid aan ander wat elders wil ontwikkel te verkoop? Die eienaar wat dan sy ou gebou bewaar, sal in die toekoms ook minder belasting betaal omdat sy erf laer waardeer word. Hy benut en belas ook die infrastruktuur van die stad minder en veroorsaak aan die stadsraad minder lopende koste.

Indien dit vir ons stadsvaders administratief onmoontlik lyk, moet hulle by New York kers opsteek, want hier is in die laat jare sewentig 'n byna soortgelyke stelsel ingestel.

Verwysings van C. de Jong by Albrecht Holm, "Belangrike skakels in die erfenisketting"

- 1) Ná die verskyning van die artikel "Lewenskets van Henk Horstmanshof, argitek, bouer en skilder" deur C. de Jong in "Pretoriana" no. 98,

April 1991, het argitek Albrecht Holm in "Kalender", byvoegsel van die dagblad "Beeld" te Pretoria, Dinsdag 9 April 1991, die artikel "Belangrike skakels in die erfenisketting" gepubliseer. Daarin gee hy 'n beknopte oorsig van boustyle in Pretoria en veel aandag aan Horstmanshof se styl as argitek van Tiny Town en Orange Court.

- 2) Bedoel is: Nederland.
- 3) Argitek Hannes Meiring te Pretoria noem die sogehete ZAR-styl as teenhanger van die Koningin-Victoria-styl die "Koningin Wilhelmina-styl" na die koningin wat haar vader in 1890 jonk opgevolg het en in 1898 die troon in Nederland bestyg het. Mnr. Meiring besig hierdie benaming weens die groot invloed wat argitekke uit Nederland, soos Horstmanshof, in Pretoria uitgeoefen het.
- 4) Bedoel is: die Kaapkolonie.
- 5) Ook "nuwe zakelijkheid" (Afrikaans: nuwe saaklikheid), Duits "neue Sachlichkeit", genoem.
- 6) Kyk D. Holm, "Nuwe gebou van die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing te Pretoria", in "Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Kultuur- en Kuns-geskiedenis", deel 2, no. 3, Julie 1988, p.185-190.

-o-

UITSLAG VAN DIE SKOOLTUINKOMPETISIE 1991

Aan: Dr. N.A. Coetzee, Voorsitter, Genootskap Oud-Pretoria
Chairman, Old Pretoria Society

Van: L. Spies

Doel: Beoordeling van Skooltuine

Datum: Maart 1991

Onderwerp: Skooltuinkompetisie vir 1990

Die skooltuinkompetisie vir primêre en sekondêre skole in Pretoria en omgewing, wat sedert 1955 jaarliks deur die Genootskap Oud-Pretoria gereël word, het ook gedurende 1990 aktiewe deelname verseker.

Die wenners van die kompetisie is soos volg aangewys:

Afdeling vir hoërskole

Wenner: Hoërskool Langenhoven

Tweede: Hoërskool Die Wilgers

Derde: Hoërskool Montana.

Afdeling vir laerskole

Wenner: Laerskool Mayville

Tweede: Laerskool Rachel de Beer

Derde: Laerskool Generaal Andries Brink.

Die beoordeling van die kompetisie is deur mnr. Lood Spies, lektor by Pretoria Technikon, en sy studente in die kursus Parke en Rekreasiebestuur behartig.

w.g. L. Spies

Tel.: 012 3285317

NEDERLANDSE GEDIG OOR PRETORIA

deur C. de Jong

Die Nederlander Willem Simon Brand Klooster het talle gedigte onder die skrywersnaam Willem Brandt geskryf, onder meer oor Suid-Afrika. Hy is een van die min Nederlandse digters wat oor hierdie land gedig het; 'n ander poëet was Willem Hessels wat uit Nederland na Suid-Afrika geëmigreer het. Willem Brandt is gebore te Groningen in 1905 en oorlede te Bussum in 1981, 75 jaar oud. Hy emigreer in 1927 as joernalis na Oos-Indië en was onder andere hoofredakteur van die "Deli Courant", dagblad van die belangrike plantasiegebied Deli op Noord-Sumatra. Hy het die oorlogsjare 1942-45 in 'n Japane konsentrasiekamp deurgebring en in 1955 na Nederland teruggegaan. Daar was hy onder andere hoofredakteur van die "Goois Nieuwsblad", 'n deeglike provinsiale dagblad in die streek van Hilversum en Bussum.

Hy het as letterkundige altyd sy eie weg gegaan, los van enige literêre groep, ook al weens sy lang verblyf in Oos-Indië. Hy het veel gereis en sy reisindrukke van Oos-Indië, Voor-Indië, Afrika en die Amerika's in talle gedigte en versebundels weer-gegee. Sy gedigte oor Suider-Afrika staan in sy bundels "Oerwoude en savannen" (1969) en "Het andere land" (1974). In sy gedig "Transvaal" in "Het andere land" skets hy Pretoria soos hy ons stad in die jare '50 of '60 in die Ou Suid-Afrika gesien het, met jakaranda's in bloei, die Voortrekkermonument, Bloedriviertaferele daarin, forte, broodbome en kerkkorrelkrukke op 'n olifantspoot gemonteer. As Nederlander van die ou stempel het hy met die Afrikaners gesimpatiseer.

TRANSVAAL

Pretoria in paarse sluiers van
oktoberbloei der jacarandabomen
met bruidelike weelde overtogen
hoogzetelend op het driftig ossespan
en als een koene minnaar in haar hand,
machtige zuil van haar verrukt ontvoeren,
stoer en gedrongen op de heuvelrand
het monument van de Transvaalse Boeren.

Marmieren koppen staren recht en fier
van alle wanden, hardgeschuurde palmen
zwerende op het Woord, voorladers branden
straks vuur en dood over de Bloedrivier

De velden bloeien, het Fonteinendal
belommert weideland en koele bronnen,
op stille forten roesten de kanonnen,
broodbomen groeien in de duivelskloof.

Nog onverzettelijk in dengelove
psalmzingen nazaten, het oud geweer
terzijde, op hun knoestige orgelkrukken
van olifantspoot, roemende de Heer.

Willem Brandt, "Het andere land".
Uitgeverij Heidelberg Orbis, Hasselt 1974

V&R DRUKKERY PRETORIA